

EGY KEGYELETSÉRTÉS TÖRTÉNETE*

Judith Dupont

Egy magánlevelezés publikálása nem történhet kockázat nélkül. Senki sem érezheti magát mentesnek attól a büntudattól, még az összes lehetséges mentség ellenére sem, amelyet a kizárólag egyetlenegy személynek intézett írás olvasása vagy közlése közben érez.

Ez a büntudat sarkallta Ernst Falzedert, a Freud–Ferenczi-levelezés egyik szerkesztőjét arra, hogy a Heinrich Heine visszaemlékezéseiből származó alábbi idézetet tegye a könyv elejére (amely mottó az angol nyelvű változatban nem jelent meg): „Tiltott és erkölcstelen akár egyetlenegy sort is közölni olyan írásokból, amelyek szerzője azt nem a nagyközönségnek szánta; ez különösen igaz magánszemélyeknek írott levelek esetében. Az az ember, aki megjelenteti ezeket, megvetésre méltó árulást követ el.”

E szigorú ítélettel szemben nem könnyű felvenni a harcot. Védelmünkben viszonylag kevés érv hozható fel: Ferenczi özvegyének, Gizellának állt szándékában, hogy kiadassa ezeket a leveleket, azonban ő nem tartozik a szerzők közé. Történeti szempontból érdekes kérdés: vajon hány évnek kell eltelnie addig, amíg egy élet történelemmé válik? Ki döntheti ezt el? A történelemtudomány iránti tisztelet engedélyt ad-e egy ilyenfajta kegyeletsértésre?

Ferenczi, akit egész életében érdekeltek a spiritualista kísérletek (mint utóbb kiderült, eredményeket is ért el e téren), egy vele folytatott beszélgetés után minden bizonnyal hozzájárult volna a levelek közléséhez. Az azonban kevésbé biztos, hogy Freud ugyanígy döntött volna. Nem ő fogalmazott-e úgy valahol, hogy nem szándékozik segédkezni nyújtani az életrajzíróinak? Tudásunk van olyan esetről is, amikor Marie Bonaparténak sikerült megvásárolnia a Fliesshez intézett leveleit, és Freud fi-

* Első francia nyelvű megjelenése: „L’histoire d’une transgression: La Correspondance Freud–Ferenczi”, a *Quarto* belga kiadásában: *Bulletin de l’École de la Cause Freudienne en Belgique*, vol. 47, 1992. május. 87–93. A fordítás az angol fordítás alapján készült: „The story of a transgression”. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43/3, 823–834.

zetett neki azért, hogy semmisítse meg azokat. Hálásnak kell lennünk, amiért a hölgy kitette magát a „megvetést érdemlő, hűtlen alak” vádjának azzal, hogy ennek a kívánságnak nem tett eleget.

Míg egyfelől zavaros és megkérdőjelezhető mentségeket találunk, addig léteznek tökéletesen világos motivációk is. Hadd említsek legalább egyet: a szülők intim élete iránti elfojthatatlan kíváncsiságot. Ebből a szempontból teljesen meggyőző például a levelezés első kötetének középső epizódja, amely azt az időszakot idézi föl, amikor Ferenczi a nőülés kérdésében hosszú időn át képtelen volt dönteni Gizella — aki közel tizenöt évig a szeretője volt — és Gizella lánya között. De nem a kíváncsiság-e a leghatalmasabb erő, amely a tanulás, a megértés és a fejlődés irányába vezet?

Nos, bennünket is terhel a levelek kiadásával járó felelősség. A következőkben ennek a kegyeletértésnek a történetét meséljük el, egészen a kezdetektől.

Hosszú évekig tartó tárgyalási és szervezési munka után végre elindul a Freud és Ferenczi közötti monumentális levelezés közreadása. A francia Calmann-Lévy kiadó publikálta az első kötetet a három közül, amelyek a Freud, valamint barátja és tanítványa, Ferenczi Sándor között cserélt, összesen 1250 levelet tartalmazza. Ezt angol és német nyelvű kiadások követték, és az anyagot folyamatosan fordítják több más nyelvre is.

Sokan furcsállják, hogy miért kellett az olvasóknak olyan hosszú ideig várniuk e hatalmas levelezés megjelenésére, hiszen igazán ritka eset az, amikor a két levélíró levelei egy kézben, Bálint Mihály gondozásában voltak Londonban.

Amikor Bálint 1939 januárjában elhagyta Magyarországot, Gizella, Ferenczi özvegye, megbízta őt férje klinikai naplójának, valamint azoknak a leveleknek a kezelésével, amelyeket Freud írt neki barátságuk huszonöt évén keresztül. Ezt követően, a háború éveiben, amikor Magyarország még semleges volt, Elmának sikerült édesanyját kivinnie az országból Svájcba. Elma, aki feleségül ment egy amerikai állampolgárhoz Hervé Laurvikhoz (akitől hamarosan elköltözött, bár sohasem vált el), ebben az időben a berni amerikai nagykövetségen dolgozott.

Gizella gyakran került kapcsolatba a gyermek Anna Freuddal. Ezekben az években olyan meghitt viszony alakult ki kettejük között, hogy barátságuk később is megmaradt. 1948-ban Gizella írt Annának egy levelet, amelyben arra kérte, hogy küldje el neki férjének publikálásra szánt leveleit, és kifejezte azon kíváncsiságát, hogy lányai, Elma és Magda tartják meg az eredetiek tulajdonjogát. Egy, valószínűleg 1948 márciusában Annához intézett keltezés nélküli levelében a következőket írja:

Kedves Anna!

Nagy örömmel töltött el a hűséges barátomtól, Dr. Bálinttól kapott hír, mely szerint ő megállapodott Veled, kedvesem, a professzor és Sándor közötti levelezés kiadásának előkészületeiről.

Nem szükséges elmondanom Neked, hogy mennyire boldog vagyok attól, hogy felajánlottad Neki segítségemet a levelek szerkesztésével kapcsolatban. Majd meglátjuk, mennyit lehet belőlük közölni, és milyen formában. Ezek a levelek rendkívül sok, engem személyesen érintő dolgot tartalmaznak, ezért nem szeretném látni, hogy azok bárki más kezébe kerüljenek a Tiéden és az enyémen kívül.

Minden hálám mellett, amit csak képes vagyok érezni irántad, szeretnék még kérni Tőled valamit. Egész életemre szóló — amely nem fog már sokáig tartani — nagy elégtételt jelentene, ha a Sándor leveleit két gyermekemnek átadhatnám, legfőképp pedig azokat, amelyeket a professzornak írt.

Szóval, a kérdésem és kérésem is egyben: egyetérténél-e Te és apád többi örököse azzal, hogy nekem adjátok ezeket a leveleket, amint a publikáció előkészületei véget értek?

Az a tény, hogy férjem intim, szellemi és baráti kapcsolatot tartott fent korunk egyik legnagyobb emberével, nagy eszmei értékkel bír, és mivel nekem semmi egyéb nem maradt, vigaszt és megkönnyebbülést jelentene számomra és gyermekeimnek az, ha ennek a két fontos embernek eme kézírásos emlékművét a magunkénak tudhatjuk.

Ha lennél olyan kedves, hogy beleegyezésedet adod, és megszerzed a többi örökös hozzájárulását is, gyermekeim és én nagyon hálásak lennénk érte. Úgy gondolom, egy, az örökösök által aláírt, ezt tanúsító dokumentum elegendő lenne ennek igazolásául.

Bármilyen történet is, kedvesem, fogadd hálás köszönetemet előre is. Remélem mihamarabb találkozunk.

*Hű barátsággal:
Gizellád*

A dokumentum tervezete elveszett, de úgy tűnik, hogy Gizella írt egy másik levelet. Kérését Anna azzal a feltétellel fogadta el, ha bátyjai is egyetértenek. Április 2-án egy gépelt, többé-kevésbé hivatalos levelet intézett Gizellához:

Kedves Doktornő!

Mostanában beszéltem bátyáimmal levedről, és mindannyian egyetértettünk abban, hogy elküldjük férjed édesapámnak intézett leveleit, hogy lányaid megkaphassák. Megkérdezem Dr. Bálintot, hogy áll a dolog, hamarosan megsznek a másolataink itt, Londonban, amelyeket használni tudunk, amint elkészülnek, férjed eredeti levelei a tulajdonodba mennek át. A bátyáim úgy gondolják, hogy semmiféle formális megállapodásra nincsen szükség közöttünk ebben az ügyben.

Másrészt fontos, hogy rendelkezésünkre álljanak édesapám levelei, lehetőleg jó átírásban. Még egyszer beszélni fogok Bálint úrral arról, hogy mi a továbblépés legjobb útja, mert úgy gondolom, hogy a jelenlegi talán túl sok időt vesz igénybe.

Remélem, jól vagy, és azt is, hogy ezt a levelet még Svájcban megkapod. Az egész család és én üdvözetünket küldjük:

Anna Freud

Bálint Mihály azonban aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy egy ilyen tranzakció pusztán informálisan zajlik, és erőteljesen szorgalmazta egy, a mindkét fél megállapodását tanúsító dokumentum elkészítését. Ezzel kapcsolatban április 26-án Anna írt egy másik, most már kézzel írott és sokkal személyesebb hangvételű levelet Gizellának, amelyben tájékoztatja őt az új fejleményekről.

Kedves Doktornő!

Nagyon köszönöm leveledet. Én maximálisan biztos voltam megállapodásunk felől, Dr. Bálint azonban nem hitt nekem, és tett néhány észrevételt az ügyvel kapcsolatban. Könnyebb lenne neki, ha hallana erről az egésztől Tóled is.

*A legjobbakat kívánom Neked:
a te Annád*

Gizella ezután Bálint észrevételei nyomán készített egy hivatalos leiratot, nagyon valószínű, hogy Anna Freud és testvérei ezt aláírták, ugyanis nem történt több levélváltás ebben az ügyben.

Dr. Ferenczi Sándornénak

Alulírottak, Sigmund Freud professzor örökösei, közös megegyezéssel átadjuk Dr. Ferenczi Sándor végrendelezőkhöz intézett összes levelének és más hasonló jellegű írásának kizárólagos tulajdonjogát Mrs. Ferenczinek, Ferenczi Sándor özvegyének és két gyermekének.

A levelek átadására rendszerezésüket és publikálásukat követően jelenlegi felelősük, Dr. Bálint Mihály közvetítésével kerül majd sor, és ezzel egy időben megtörténik a tulajdonlással együtt járó minden jog átruházása is.

Amennyiben a levelek rendszerezése és publikálása most valamilyen okból nem történhet meg, a fent említett írások átadására e feltétel teljesülése után kerülhet sor.

Végül a levelezést soha nem küldték el Svájcba. Feltételezésem szerint Gizella halála után, kilenc hónappal később Elma és Magda az egészet Bálint Mihály gondozásában hagyta. Nála voltak már azok a levelek is, amelyeket Freud írt Ferenczinek, és ő volt az, aki elkészítette a levelezés első gépelt formáját. Hogy ez milyen óriási feladat volt, arról bárki meggyőződhet, aki csak egy pillantást is vet Freud gótikus írására és Ferenczi összevissza javított leveleire.

Ezzel egyidejűleg Bálint feldolgozta Ferenczi klinikai naplójának kézzel írott részét, és az egész naplót lefordította angolra.

Ferenczi Gizella 1948-ban halt meg. Két lánya és Bálint Mihály mindent megtettek, amit lehetett azért, hogy előbbre vigyék a levelezés kiadatását. Bálint a levelezést és a naplót egyszerre szeretne volna megjelentetni, ugyanis véleménye szerint azok kiégszítették és magyarázták is egymást. Ám Anna Freud, akinek ki kellett volna választania a közreadandó leveleket, és jóváhagynia a publikációt, képtelen volt döntést hozni. Bálint néhány alkalommal próbálta őt ösztökélni, ámde sikertelenül.

Ezalatt Ernest Jones nekilátott monumentális Freud-életrajzának megírásához, és megkérte Bálintot, hogy adja kölcsön a Freud-Ferenczi-levelezést. Lehetetlen lett volna visszautasítani.* Jones számára roppant nehéz lehetett, hogy végigolvassa

* Paul Roazen szerint, aki a Bálint-Jones levelezéssel összefüggésben vizsgálta Ferenczi személyiségét és szerepét, Bálint kivette azokat a leveleket, amelyek a legkínosabb megjegyzéseket tartalmazták Jonesról. (Forrás: személyes beszélgetés.)

Ferenczinek, aki egyben analitikusa és riválisa is volt, valamint Freudnak, nagyrabecsuült mesterének a levelezésében található, reá vonatkozó megjegyzéseket. Ez, legalábbis részben, talán magyarázatul szolgálhat arra a fajta rosszindulatra, amellyel Ferenczit mutatja be az életrajzban: úgy tűnik, mintha Jones az összes negatív dolgot Ferenczire ruházta volna annak érdekében, hogy megvédje Freud imázsát. Végül, amikor a levelek visszajutottak Bálinthoz, hat vagy hét hiányzott közülük. Soha nem kerültek elő, úgy tűnik, örökre elvesztek. Mind 1924-ben íródott.

Bálint éveken át minden lehetséges variációt kipróbált — a levelek kiválogatásától kezdve azoknak az éveknak a kiválasztásáig, amelyek szerint egységbe lehet rendezni a leveleket stb. — anélkül, hogy sikerült volna Anna Freudot bevonni a munkába. Végül 1966-ban úgy gondolta, megtalálta azt a megoldást, ami mindenkinek megfelelő. Olyannyira biztos volt a dolgában, hogy újra anyagot kezdett gyűjteni Ferenczi életrajzához, amelyet vagy külön kötetként, vagy pedig a levelezés bevezetőjeként szeretett volna publikálni.

Ennek megfelelően vallomásra bírta Ferenczi még élő, közvetlen családtagjait, barátait és más közeli rokonait, valamint megszerezte Ferenczi Bernát összes gyermekének születési anyakönyvi kivonatait, a Fränkelről Ferenczire változtatott családnevet bizonyító dokumentumokat, továbbá információkat gyűjtött magáról Ferencziről és a Bécsben folytatott orvosi tanulmányairól stb.

Mivel a levelezés sok embert említett azok közül, akik 1966-ban még életben voltak, néhány kényes probléma továbbra is megoldásra várt.

A levelezés első kötete, amely az 1908–1914 közötti időszak emlékeit tartalmazza, felfedi Ferenczi Sándor házasságának szenvedéseit, amely ennek az időszaknak meghatározó eleme volt, és egészen 1918-ig eltartott. A történet röviden annyi, hogy Ferenczi 1900 óta udvarolt Pálos Gizellának, egy férjes, de férjétől külön élő asszonynak, miközben végzetesen beleszeretett Elmába, annak legidősebb lányába. Mindez Elma analízisének ideje alatt történt, amit Ferenczi végzett a lány édesanyjának kérésére. A levelezés olvasói a történetet annak minden részletében végigkövethetik. Bálint azonban, tekintetbe véve a dráma főszereplőjének érzéseit, ennek a kényes afférnak egy objektívebb változatát szerette volna közreadni, így megkérte Elmát, saját maga mesélje el emlékeit. 1966. április 28-án a következőket írta Elma Laurviknak, született Pálosnak:

[...] Annával megállapodásra jutottunk, így a Sándor és Freud közötti levelezés kiadható. Minthogy a teljes levelezés 2500 levélből áll (ez egy meglepő tévedés, ugyanis Bálint megduplázta a levelek számát — a szerző), úgy gondoltuk, nem lenne bölcs dolog az egész anyagot egyben kiadni. [...] Végül úgy döntöttünk [...], az anyagot két teljesen különálló kötetben jelentetjük meg: (a) Az első a válogatott írásokat tartalmazná, úgy körülbelül 400–500-at. [...] (b) A második kötet, amelyet én írnék, Freud és Sándor baráti kapcsolatának történetét és annak végső összeomlását mesélné el

Mindez az Ön és Sándor kapcsolata tekintetében nehéz problémát vet fel. Úgy megírni Sándor történetét, különösen az első világháborút közvetlenül megelőző és azt követő éveket, hogy az Ön életében betöltött szerepe említetlenül maradjon, a valóság meghamisí-

tása lenne, vagy legalábbis „*suppressio veri*.” Továbbá, Ön is elképzelheti, bizonyos emberek ismerik (hallomásból), ennek a történetnek jó néhány változatát, és amennyiben a hivatalos életrajz hallgat ezen a ponton, ez még több szóbeszédnek és pletykálkodásnak adna teret.

Az első kötet munkálatai [...] azonnal elkezdődhetnek. [...] A második köteté nem indulhatnak meg az Ön hozzájárulása nélkül. Így arra szeretném Önt kérni, hogy gondolkozzon el ezen a nagyon személyes és kényes kérdésen, és tudassa velem ezzel kapcsolatos érzéseit. [...]

1966. május 7-én Elma válaszolt:*

Kedves Misi!

Bocsánat, hogy magyarul válaszolok [...] de ezúttal könnyebb így.

Ha Sándor-Freud levelezésére gondoltam, mindig féltem, h. valahol én is szerepelhetek benne, és reméltem, h. csak halálom után fog megjelenni. De íme...

Én elsősorban azt szeretném ha az az áldatlan szerelem Sándor életében, az az epizód mely köztünk történt, elhallgatható lenne, de úgy olvasom ki soraiból, h. ez nem lenne etikus és a történeti hűség kedvéért erről nem is lehet szó.

Másodszor azt szeretném, h. ne essen több csorba Sándoron, mint amennyit már Jones zúdított rá. Ellenségei ne találjanak több okot őt részben nem beszámíthatónak tartani.

Harmadsorban a maga tapintatára bízva magamat, illetve, ha ez az epizód elég fontos ahhoz, h. Sándorról teljes képet kapjon az utókor, fel kell áldoznom érzelmeimet és a maga által írandó biográfiába beleegyezni. Remélem, mire megjelenik, én már a másvilágon leszek.

Mama mit szólna ehhez? Ő egy tiszta lelkű igazmondó volt az bizonyos.

Vajjon kik azok, akik tudnak ezen privát ügyről és akik számon tartanák, ha ez az epizód hiányozna a biográfiából?

Miután maga olvasta Sándor erről írt leveleit, többet tud róla, mint én, aki már csak kevés részletre emlékszik. Úgy látszik ubw. nagyon el akartam felejteni, mert csak egyes jelenetere emlékszem. Nem is tudom mikor volt, 1911-ben v. 1912-ben? Közvetlen azelőtt, 1909-ben éltem át életem legigazibb szerelmét, Párizsban, utána pedig férjhez mentem. Már nem is lehettem valami fiatal, 23 v. 24 éves (de lélekben még éretlen voltam, hiú és szereleméhes). Különben azt hiszem, ez közvetlen azután volt, mikor egy francia fiatal ember, egy pesti bank francia levelezője, öngyilkos lett miattam. Búcsúlevelében azt írta, h. ő szegény és nem méltó hozzám (?) viszont nem tudná elviselni h. én máshoz menjek férj-

* E levél szövegének eredeti, magyar nyelven írt változatát adjuk itt közre, amely már megjelent a *Thalassa* 1991/1. számában (21–22. old.) Haynal André „A Freud–Ferenczi viszony és jelentősége napjaink pszichoanalízisében” című cikkének függelékeként.

hez, tehát... Ez az eset hosszú időre összerázott úgy, h. mama jónak látta engem Sándorhoz küldeni analízisbe, körüti lakásába.

Viharos lelkű fiatal lány voltam, mint valószínűleg minden lány. Gonosz elcsábító voltam, csak magamra gondoltam és nem az áldozataimra. De az is lehet, h. nem gonosz voltam, hanem a természetnek kiszolgáltató rabszolgája. Hiszen az ubw. formálta lelke-met, igaz?

No aztán alig néhány ülés (azaz fekvés) után, Sándor felkelt mögöttem lévő székéről, leült mellém a díványra és látható felindultsággal összecsókolta és izgalommal mondta, mennyire megszeretett és tudnám-e én őt szeretni? Hogy igaz volt-e v. nem, nem tudom, de azt feleltem, h. „igen“ és ezt — remélem, hittem is.

Kíméletlenül mondtuk meg mamának h. mi történt, aki megdöbbsent, de önuralmával azt felelte, h. ha az a két ember, akit ő legjobban szeret a világon egybekel, úgy ő annak örülni fog. Örült, h. Sándornak is lesznek gyerekei... Később, Zsukának kitárhatta a lelkét, mert Zsuka egy szép napon azt mondta nekem, h. ehhez a viszonyhoz, mármint mama és Sándor viszonyához, nem lett volna szabad hozzányúlnom... Igaza volt.

Hogy miképp mondtuk meg szegény apámnak, arra nem emlékszem, de az ő részéről, aki tudott és szenvedett mama és Sándor viszonyáról és viszonyától, óriási megdöbbenést kelthetett. Bizonyára összecsapta a kezét és szégyenlősen nevetett — amit gyakran tett, és továbbra is szerencsétlen, süket és gyenge lelkű ember volt.

Hogy aztán hány nap vagy hány hét múlva — mialatt Sándor naponta feljött hozzánk ebédelni, mint vőlegény — jöttem rá, h. már kevésbé szeretem Sándort, mint ahogy analízis közben hittem, nem emlékszem. Mindenesetre a szakítás rémes lehetett úgy Sándornak, mint nekem. Az egész családi helyzet minden szempontból pokoli lehetett. — Ha jól emlékszem, azután kerültem Freudhoz analízisbe Bécsbe, 6 hónapra.

A természet kénye-kedve szerint lökdösött engem. Mondhatom fiatalságom állandó szenvedés volt. Jött a sokféle szerelem, melyet nem követett szeretet, pedig úgy tudtam, h. ennek természetszerűleg jönni kell. Az érzések múlandósága, életem legnagyobb csalódása. Még férjemet tudtam legjobban szeretni, de ő egy Peer Gynt volt, aki elhalandzszáta életünket. No de messze elkalandoztam...

Mikor visszakerültem Budapestre, mama és Sándor már férj és feleség voltak. Mikor először láttam viszont Sándort, mind a ketten kissé elfogódottak voltunk, de idővel természetessé vált helyzetünk. Ha néha kettesben voltunk, odasúgott nekem valami kedveset, néha, néha közeledett hozzám, de szerencsére én szentelen maradtam, már közben lekopott rólam az a gonoszság.

Hát ennyit tudok mondani. Hogy ezekből az adatokból maga fel akar-e használni valamit, Sándor tisztázása (?) szempontjából — azt ezennel magára bízom.

Nem volt könnyű leírni ezeket az emlékeket.

Szeretettel öleli::

Elma

Bálint Mihályt nagyon megérintette a vallomás nyitottsága, és azonnal válaszolt Elmának (május 11-én):

Kedves Elma!

Mélyen megérintett gyors és érthető válasza. Igazán át tudom élni, mennyi emlék — némely kedves, némely fájdalmas — ébredt Önben a kérésem kapcsán, és végtelenül tisztelen azért, ahogyan szembenézett a helyzettel.

[...] Nagyon óvatosan kezelem az ügyet, és kizárólag azokra az emlékekre szorítok, amelyek elengedhetetlenül fontosak Sándor személyiségének megvilágításában.

Elma mindezek ellenére aggódott. Május 14-én ezt írta Bálintnak:

Még mindig izgatott vagyok a múlt felelevenítése miatt [...] Ön még mindig nem válaszolt arra a kérdésemre, hogy az engem érintő epizódok nyilvánosságra hozatala által nem sérül-e meg Sándor emléke? Nem ad-e ez új vítaalapot ellenségeinek? Nagyon keserűen érintene, ha...

Bálint minden tőle telhetővel próbálta megnyugtatni. Május 20-án így írt Elmának:

Minden, amit Sándorról írni fogok, természetesen azt a célt szolgálja majd, hogy személyiségét a megfelelő megvilágításba helyezzem annak érdekében, hogy az ő nagyszerű képességeit és jellemvonásait ne homályosítsa el az a róla szóló torz leírás, amelyet Jones adott Freud-életrajzában. [...] Remélem, most már ismét megnyugodott. [...]

Ahogy ma már tudjuk, a levelezés és a klinikai napló kiadását még egyszer el kellett halasztani. Bálint Mihály 1970. december 31-én meghalt anélkül, hogy teljesíthetne volna azt, amivel 1948-ban, huszonkét évvel korábban Ferenczi Gizella megbízta.

Elma Laurvik és nővére, Ferenczi Magda (Sándor fiatalabbik öccsének, Ferenczi Lajosnak az özvegye) korábban arra kérték Bálintot, hogy úgy intézkedjék, hogy halála esetén én legyek Ferenczi irodalmi hagyatékának rendezője. Ennek megfelelően kerültek hozzám a klinikai napló és a levelezés Bálint által készített másolatai a hetvenes években, és velük együtt az összes, kiadatásukkal kapcsolatos probléma.

Bálintnak igaza volt abban, hogy a két anyagot egyszerre kellett volna megjelentetni, mivel kiegészítik és magyarázzák is egymást. A levelezést azonban Anna Freud jóváhagyása nélkül nem lehetett megjelentetni, így egy csoport francia analitikussal együtt elhatároztuk, hogy lefordítjuk franciára a klinikai naplót anélkül, hogy bármelyik kiadóval megegyeznénk, és meglátjuk, mit tehetünk azután.

Eközben az analitikus közösség Ferenczi és munkái iránti hozzáállása fokozatosan megváltozott. Hosszú ideig a Jones Freud-életrajzában leírt állítások nyomán sok analitikus szilárdan meg volt győződve arról, hogy Ferenczi egy megnyerő különc, a pszichoanalízis fenegyereke, az elfojthatatlan megszállottság rabja, aki szerelemmel, netalántán csókkal, vagy Isten tudja, még mivel akar gyógyítani. Az emberek felismerték, hogy korai munkáiban magyarázta és továbbfejlesztette Freud nézeteit, de azokat miért olvassák el, tették fel maguknak a kérdést, amikor rendelkezésükre állnak

a Mester eredeti munkái is? Azzal is tisztában voltak, hogy Ferenczi olyan, többé-kevésbé megkérdőjelezhető kutatásokba kezdett — az aktív technika, a relaxáció technikája és az engedékenység stb. területén —, amelyekkel végül ő maga hagyott fel. Utolsó munkái az elmebetegek vad fantáziáival foglalkoznak, közülük az egyik a paranoiás erőszakos rohamok témájába illeszkedik. Erről a „deviánsról” gondolták azt, hogy felbomlott kapcsolata Freuddal és a pszichoanalízissel. Voltak, akik úgy tudták, hogy az 1930-ban történt Freuddal való szakítás után a levelezés is megszakadt, mások azt állították, hogy Ferenczi öngyilkosságot követett el. Röviden, a legabszurdabb pletykák hódítottak és kaptak hitelt. Mindezek ellenére Bálintnak sikerült Ferenczi munkáit németül (többségének eredeti nyelvéen) kiadatnia, és legtöbb írása angolul is megjelent.

Ezt követően, az 1960-as évek elején a Payot francia könyvkiadó elkezdte publikálni Ferenczi teljes életművét. Röviddel utána követték spanyol és olasz fordítások, és egy új kiadás Németországban és Angliában. Ezeket a munkáit olvasván az analitikusok felfedezték a megdöbbentően modern szerzőt, különösen legutolsó és egyben legvitatottabb írásaiban, amelyek pont a pszichoanalízisben épp akkor felbukkanó problémákat tanulmányozták. Tovább már nem tűntek olyan megbotránkoztatónak Ferenczi technikai kísérletei. A traumáról szóló elméletei hirtelenjében inkább újító szelleműnek minősültek, mintsem elavultnak.

Ebben az új légkörben tovább már nem látszott lehetetlennek a klinikai napló kiadatása, még a levelezés nélkül is. Amint a francia fordítás elkészült, a Payot ki is adta, amit később az eredeti német, majd az angol fordítás követett.

A klinikai napló nagy érdeklődést keltett. Senki előtte nem merte gondolatait, érzéseit, gyakorlatát, tapasztalatait olyan őszinteséggel és nyitottsággal leírni, ahogyan azt Ferenczi tette ebben a nem teljes egészében bizalmi célokra szánt szövegben. Ferenczinek, bizonyára publikációs célokat szem előtt tartva, megvolt írásai 80 százalékanak gépelt másolata. A fennmaradó húsz százalékban főként a Freuddal való kapcsolatáról ír: tiszteletet érdemlő érthetőséggel elemezte barátságukat, kapcsolatukat és jellemvonásaikat, illetve ismét helyet adott sérelmeinek. Újra felelevenítette az 1914-ben és 1916-ban Freuddal történt analízisét, amelyről Freud úgy nyilatkozott, hogy „vége, de nincsen befejezve”. Ezt a témát Freud szintén elővette öt évvel később, Ferenczi halála után a „Befejezett és vég nélküli analízis” című tanulmányában.

A klinikai napló fordításán dolgozó francia fordítócsoport hozzáfért a levelezéshez is. Ebben bizonyítékok találhatók arról, hogy Freud és Ferenczi kapcsolata egészen Ferenczi haláláig tartott, és teljes szakítás sohasem történt. Természetesen a legutolsó három év fájdalmas konfliktusokban telt — ezt az időszakot elemezte Bálint *Az őstörés* című könyvében —, de kapcsolatuk soha nem szakadt meg. S amint Freud megértette, hogy barátja mennyire beteg, leveleinek hangneme újra melegg és barátságossá vált.

Amint kiadták a klinikai naplót, a francia csoport elkezdte fordítani a levelezést. Abban az időben, Anna Freud 1982-ben bekövetkezett halála után nem volt több kétség a levelezés kiadatása felől. Megszűnt minden morális és jogi korlát. Egyébként a levelezés publikálása után könnyű volt megérteni Anna Freud ellenállását: családjának teljes magánélete került a nyilvánosság elé. Valószínűleg nehéz volt látnia, hogy

édesapja, a csalhatatlan és bizonyos mértékben mitikus hős — ahogyan sokak, így az ő számára is létezett — hogyan válik ezekben a levelekben egyszerű emberré.

A nehézségek azonban itt még nem érnek véget. Bizottságot kellett felállítani abból a célból, hogy az előrelendítse a munka kiadatását, és megoldja a különféle gyakorlati problémákat. A levelek Bálint-féle átírását ki kellett javítani (ezt a feladatot Ingeborg Meyer-Palmedo vállalta el), alapítványt kellett létrehozni a szerkesztői munkák finanszírozására, hozzáértő szerkesztőket kellett találni, valamint végül olyan kiadókat, akik elég lelkesek ahhoz, hogy elvállaljanak egy ilyen költséges és nem éppen nyereséget hozó publikációt. A Payot kiadónak nagy volt a lelkesedése, de a pénze annál kevesebb, így végül a Calmann-Levy vállalta el a levelezés francia nyelvű közreadását, amely sokkal hamarabb megjelent, mint az eredeti, német nyelvű kiadás.

A levelezés és kiadásának története tehát tele van szerencsével és szerencsétlenséggel, kétségekkel, várakozásokkal, önfújósággal és akadályokkal, lelkesedéssel és kételyekkel, mint ahogy mindez általában történni szokott azoknál a vállalkozásoknál, amelyek sok embert megmozgatnak. A kiadás sikeresen halad az útján, az etikai probléma azonban megoldatlan maradt: jogunk van-e felfedni azoknak az embereknek a magánéletét, akiknek már nincsen lehetőségük erre engedélyt adni?

Tóth Angelika fordítása